

„Az egész háború nem kívánt községünkől annyi életáldozatot, mint a szolyvai fogolytábor” – A málenkij robot kárpátaljai vonatkozásai ^[1]

„Majdnem 200 ref.[ormátus] férfit vittek el a szolyvai kaszárnyában alakított fogolytáborba. Közülük egy már Nagyberegen összeesett, és halva hozták haza. Ezt a testvérünket a nagyberegi állomásparancsnok szigorú utasítására minden tisztesség és harangzó nélkül temették el a néma Miatyánk elmondásával. Az elhurcoltak közül többen betegen jöttek haza, hármat pedig ott földeltek el. Az egész háború nem kívánt községünkől annyi életáldozatot, mint a szolyvai fogolytábor. Ez év tavaszára, március végére onnan ismeretlen helyre vitték el férjainkat, s azóta sorsukról nem tudunk semmit sem.”

Bevezető

A második világháború végén, a szovjet csapatok Kárpátaljára érkezését követően került sor a kárpátaljai magyarság történetének egyik legnagyobb tragédiájára. 1944 novemberében a szovjetek három napig tartó „kis munka” ürügyén jelentkezésre szólították fel a régió valamennyi hadköteles magyar és német nemzetiségű, 18 és 50 év közötti férfi lakosát. A megjelent férfiakat azonban a háromnapos jóvátételi munka helyett a szolyvai gyűjtőtáborba hajtották, ahol a járványok, az embertelen bánásmód és a borzalmas körülmények miatt a foglyok ezerszámba haltak meg. A szolyvai megpróbáltatásokat túlélőket pedig tovább szállították a Szovjetunió különböző lágereibe. Sokan közülük soha nem tértek haza, a hazatértek többsége pedig nem érte meg az öregkort. Jelen tanulmány célja a szovjet megszállás, illetve a deportálások kárpátaljai vonatkozásainak levéltári források alapján történő bemutatása.

Kárpátalja szovjet korszaka 1944 őszén, a Vörös Hadsereg általi megszállással vette kezdetét. A IV. Ukrán Front katonái 1944. szeptember 27-én keltek át a Tatárhágón, és október 27-én már a régió központjának számító Ungvár városát is [popup title="elfoglalták" format="Default click" activate="click" close text="VEHES MIKOLA–MOLNÁR D. ISTVÁN–MOLNÁR JÓZSEF–OSZTAPEC JURIJ–OFCINSZKIJ ROMÁN–TOKAR MARIAN–FEDINEC CSILLA–CSERNICKSKÓ ISTVÁN: Kárpátalja évszámokban. Studia Regionalistica. 3., Hoverla Kiadó, 2011, 116.]. Ezzel október végére gyakorlatilag megtörtént a vidék teljes katonai birtokbavétele. Ettől kezdve a szovjet forrásokban a kárpátaljai régió hivatalos megnevezése „Kárpátontúli Ukrajna” volt, mivel Moszkvából vagy Kijevből nézve a Kárpátokon túli területről volt szó.

A szovjet szempontból sikeres hadmozdulatok után Sztálin utasította Petrov [popup title="tábornokot" format="Default click" activate="click" close text="Ivan Jefremovics Petrov (1896–1958) szovjet tábornok, 1944 augusztusától az újonnan létrehozott 4. Ukrán Front parancsnoka.], a 4. Ukrán Front hadseregpáncsnokát, hogy fejezze ki háláját a hadsereg irányába a Kárpátok meghódításáért és Ungvár városának „felszabadításáért”. Ungvár mint régióközpont elfoglalásának különösen nagy jelentőséget tulajdonítottak. Az esemény tiszteletére Sztálin elrendelte az akcióban jeleskedő katonák kitüntetését, Moszkvában pedig díszsörtüzzel ünnepeltek. (Lásd az 1. számú dokumentumot!)

A magát „felszabadítónak” aposztrofáló 4. Ukrán Front valódi feladata azonban a terület teljes megszállása és szovjetizálása volt. Azon túl, hogy a szovjetek bevétele egy gyökeresen új politikai, társadalmi és gazdasági helyzetet teremtett az itt élők számára, a kárpátaljai magyarság történetének egyik legnagyobb tragédiáját is jelentette.

1944. november 12-én ülésezett a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa, ahol meghozták az akkor még szigorúan titkos 0036. számú határozatot. Ebben elrendelték a területen élő 18 és 50 év közötti német és magyar nemzetiségű hadköteles személyek összeírását, illetve külön osztagokban, listák szerint a hadifogoly-gyűjtőhelyre történő [popup title="irányítását" format="Default click" activate="click" close text="DUPKA GYÖRGY–KORSZUN ALEKSZJE: A „málenkij robot” dokumentumokban. Intermix Kiadó, Ungvár–Bp., 1997, 71–73.]. Másnap, november 13-án minden nagyobb településen kifüggesztették a *Városparancsnokság 2. számú parancsa* című falragaszt. Ez kihirdette a 18–50 év közötti magyar és német nemzetiségű férfilakosság jelentkezési kötelezettségét, továbbá leszögezte, hogy abban az esetben, ha valaki nem teljesíti a parancsot, akkor haditörvényszék elé kerül. A jelentkezés utolsó napjaként a hatóságok november 16-át jelölték meg. A falragaszokon kívül a községekben dobszóval is hirdették a felszólítást. A túlélők visszaemlékezése szerint naponta többször is kibolták, több esetben pedig még azt is közhírré tették, hogy annak a személynek, aki a kijelölt korhatárok közé tartozik és nem jelentkezik, felkoncolják a családját.

Ezután megkezdődött az emberek tömeges összegyűjtése. Ennek során a legkülönbözőbb módszereket alkalmazták a szovjet hatóságok helyi képviselői. Egyes helyeken igazolás átvételének ürügyével gyűjtötték össze az embereket, mely igazolás feljogosítaná őket a szabad közlekedésre a Vörös Hadsereg által felszabadított területen. A november 16-ig magukat regisztráltató személyek abban a hitben, hogy csak egyszerű nyilvántartásba vételről van szó, november 18-án azért mentek el újra a jelentkezési helyükre, hogy visszavegyék igazolványukat. Azonban ekkor már fegyveres őrök várták a megjelenteket, akik nem mehettek haza, és nem hagyhatták el a helyi [popup title="gyűjtőpontokat" format="Default click" activate="click" close text="BOGNÁR ZALÁN: A kárpátaljai magyar és német polgári lakosság tömeges elhurcolása a Szovjetunióba. Orpheus Noster, IV. évf. 2012/2. 50.]. A legtöbb községben a mindössze három napig tartó jóvátételi, helyreállító munka ürügyén gyűjtötték össze a [popup title="lakosságot" format="Default click" activate="click" close text="STARK TAMÁS: Magyar foglyok a Szovjetunióban. /Kisebbségkutató Könyvek/, Lucidus Kiadó, Bp., 2006, 60–61.]. A fogalommá vált és a magyar nyelvben is meghonosodott „kis munka” vagy a „málenkij robot” fogalommal fémjelizzük a magyar és német nemzetiségű polgárok deportálását jelentő intézkedést.

Az emberek nemzetiségi alapon történő szétválogatása a különböző gyűjtőhelyeken arra enged következtetni, hogy az elhurcolások elsődleges oka az etnikai tisztogatás volt, melyhez a sztálini rezsim számára megfelelő ideológiai alapot szolgáltatott a kollektív bűnösség elve. Akik ruszinak, ukránnak vagy szlováknak vallottak magukat – a nemzetiséget önbevallás útján állapították meg –, vagy a „Miatyánkot” el tudták mondani ruszinul vagy szlovácul, azok kaptak igazolást és hazamehettek.

A deportálandó férfiak több településről való összegyűjtését megkönnyítette az a körülmény, hogy közvetlenül a szovjet csapatok bevonulása vagy a front elvonulása után kivezényelték őket különböző közmunkákra: hidak, utak vagy Munkács esetében a repülőtéren építésére. Munkácson és környékén, amikor 1944. november közepén kibolták a kisbírót, hogy a 18–50 év közötti férfiaknak három napra elegendő élelemmel a megadott helyen jelentkezniük kell a helyreállítási munkákban való részvétel végett, a munkácsi férfiak kint dolgoztak a helyi katonai reptéren, ugyanis 1944. november 1-től az NKVD-sek főleg magyar és német embereket toboroztak oda dolgozni. November 18-án, a gyülekezés napján a repülőtéren dolgozók közül kiválasztották a magyar és német férfiakat a más nemzetiségűektől, és a kastélyba hajtották őket. A magukat szlováknak vagy ruszinak valló személyeket [popup title="hazaengedték" format="Default click" activate="click" close text="STARK TAMÁS: Budapest felé fordultak védelemért...”. Kárpátalja 1919–2009. Történelem, politika, kultúra. Főszerk.: FEDINEC CSILLA–VEHES MIKOLA. Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010, 249.]. Miután a környező településekről összegyűjtötték az embereket a legközelebbi városparancsnokságon, szigorú, fegyveres katonai kísérettel gyalog indították őket útnak a szolyvai gyűjtőtáborba, amit a szovjet hatóságok alakítottak ki a magyar honvédség korábbi kaszárnyájából, és ami annak a légerrendszernek lett a része, melynek központja Sztarij Szamborban működött.

A Szolymai Emlékpark

Az első gyalogos menetszlopokat 1944. november 18-án indították el. A fegyveres örök kíséretében hajtott foglyok számára tilos volt a sorból való kilépés. Az út során nem kaptak enni, és ha az érintett településeken az út szélén álló helybeli lakosok – az otthonmaradt asszonyok, öregek – megpróbálták vizet, élelmet adni, az örök kegyetlenül megtorolták a próbálkozást. Az éjszakákat a foglyok különböző fületlen épületekben vagy a szabad ég alatt töltötték a novemberi hidegben, aminek következtében sokan már megfáznak, betegen értek Szolymára. A helyzetet súlyosbította, hogy a szovjet katonák elkobozták az internáltoktól a jó állapotban lévő lábbelijüket, kabátjukat. Szolymán az embertelen körülmények, az éhezés, a járvány és a hideg következtében aratott a halál. Mindennek következtében a „három napig tartó kis munka” ürügyén véghezvitt deportálások a régióban több áldozatot követeltek, mint maga a világháború. **(Lásd a 2. számú dokumentumot!)**

Az elhurcoltakat már itt is különböző munkákra fogták – hídépítés, fahordás, stb. –, ami a fogva tartás egész idejére jellemző volt, hiszen az ingyen munkaerőt fel kívánták használni a világháború után romokban heverő birodalom újjáépítésében.

A Szolymán eltöltött időintervallum meglehetősen széles skálán mozgott: a legrövidebb ideig ott tartózkodókat 3–4 nap után hajtották tovább az Uzsoki-hágó felé, a legtöbbször három hónapig tartották ott a foglyokat, vagyis 1945 februárjában indították őket útnak. Fontos megjegyeznünk, hogy a tomboló vérhas- és flekktífuszjárvány miatt 1944. december 14. és 1945. január eleje között karantén alatt volt a tábor. Ez idő alatt nem vittek ki senkit a szolymai gyűjtőláger területéről. A következő időpont amiről tudomásunk van és amiről bizonyosan állítható, hogy a foglyok továbbhajtására vonatkozik, az 1945. január 18. Az utolsó csoportok 1945 februárjában és március elején hagyják el Szolyma területét, ezt követően 1945 tavaszán felszámolták a [popup title="gyűjtőtábor"] format="Default click" activate="click" close text="DUPKA GYÖRGY: A mi Golgotánk. A kollektív bűnösség alkalmazása a kárpátaljai magyarokkal és németekkel szemben. (A 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa határozatainak végrehajtása NKVD-jelentések tükrében 1944–1946). Szolymai Emlékparkbizottság, Intermix Kiadó, Ungvár–Bp., 2012, 109.].

A szolymai megpróbáltatásokat túlélőket kiéheztetve, átfagyva, emberi méltóságukban megaláztatva továbbhajtották az Uzsoki-hágón keresztül Sztarij vagy Novij Szamborba, ahol bevagonírozva kiszállították őket a Szovjetunió különböző lágereibe, ahonnan nagy részük soha nem tért vissza.

A fogságba vetés és a szovjetunióbeli céltáborokba való megérkezés közti átlagos időt alapvetően két szempont határozta meg: egyrészt, hogy a fogoly mennyi időt töltött Szolymán, majd ez után Szamborban, másrészt, hogy a bevagonírozást követően a Szovjetunió belüli melyik táborba szállították. Azok a szerencsésebbnek mondható foglyok, akik 3–4 napi ott tartózkodás után – még a járvány kitörése előtt – elkerültek Szolymáról, már december első felében, távolabbi területek esetén valamivel később érkeztek meg a célállomásra. Akik viszont a járvány sújtotta heteket Szolymán éltek meg és az utolsók közt, 1945 februárjában hagyták el a gyűjtőtábor, értelemszerűen később értek a számukra kijelölt célállomásra. Szélsőséges esetek is előfordultak, amikor egyes csoportokat tovább állomásoztattak Szamborban és 1945 áprilisában került sor a bevagonírozásukra, majd két- háromheti vonatozás után, április végén érkeztek meg a lágerekbe.

Nem a 0036. számú parancs alapján levezényelt deportálási hullám volt az egyetlen Kárpátalján. Az elhurcolások második szakasza a régió német lakosságát sújtotta. Ennek előzménye a Szovjetunió Állambiztonsági Bizottságának 7161. számú parancsa volt, amely a Kelet-Európában élő németység egészét érintve elrendelte a Vörös Hadsereg által felszabadított európai területek német etnikumú lakosainak nyilvántartásba vételét azzal a szándékkal, hogy – a Szovjetunió világháború utáni munkaerő-szükségletére hivatkozva – munkatáborokba vigyék a német nemzetiségű, munkaképes [popup title="lakosokat"] format="Default click" activate="click" close text="Iratok a magyar–szovjet kapcsolatok történetéhez. 1944. október – 1948. június. Szerk.: VIDA ISTVÁN. Bp., 2005, 65–67.].

1944. december 16-án a németység összegyűjtésére vonatkozó tervezet kidolgozásával megbízott [popup title="Berija"] format="Default click" activate="click" close text="Lavrentij Pavlovics Berija (1899–1953) szovjet politikus, 1938 és 1946 között belügyi és állambiztonsági népbiztos. ") benyújtotta Sztálinnak a Románia, Bulgária, Jugoszlávia, Csehszlovákia és Magyarország területén élő 17–45 év közötti német nemzetiségű férfiak és a 18–30 év közötti német nemzetiségű nők internálásának ütemtervét. Másnap, december 17-én a rendelet Csehszlovákiára vonatkozó kivonatot megkapta a kárpátaljai területet is megszálító 4. Ukrán Front parancsnoka, Petrov tábornok, akit utasítottak, hogy a front parancsnokként rendelkezzen a németek mozgósításáról. Az NKVD, azaz a Belügyi Népbiztonság feladata volt a gyűjtőtáborok megszervezése, a mozgósítottak befogadása, a menetszlopok kialakítása és útnak indítása, illetve az út közbeni őrzés [popup title="biztosítása"] format="Default click" activate="click" close text="DUPKA: A mi Golgotánk... 83.]. Figyelemre méltó a határozatnak az a pontja, amely engedélyezte, hogy a németek összesen 200 kg meleg ruhát, fehérneműt, ágyneműt, edényt és 15 napra elegendő élelmiszert vigyenek magukkal. E rendelkezés valószínűsíthető oka a korábbi elhurcolások folyamán észlelt magas halálozási arány volt, a németekre pedig elsősorban mint munkaerőre volt szükségük a szovjeteknek, többségük a Donyec-medencei szénbányákban szállították, ahol bányászati munkákra fogták [popup title="öket"] format="Default click" activate="click" close text="OFICINSZKIJ ROMAN: Etnikai tisztogatások. In: Kárpátalja 1919–2009... 246.].

1944. december 20-án az NKVD vezetése megküldte az útmutatót a 4. Ukrán Front hadseregparancsnokainak a helyi német lakosság internálásának megszervezésével kapcsolatban. A Szovjetunió Állambiztonsági Bizottságának 7161. számú parancsa alapján tájékoztatták az internálás helyi lebonyolításával megbízott személyeket, hogy Csehszlovákia felszabadított területein össze kell gyűjteni és szovjetunióbeli munkára kell irányítani a német nemzetiségű, munkaképes 17–45 év közötti férfiakat és a 18–30 év közötti nőket, származásukra és vagyoni helyzetükre való tekintet nélkül. A menetrendet illetően a december 23–26. közötti időszak volt kijelölve a regisztrálásukra, majd a felszólítás időpontjától számítva öt napot adtak számukra a [popup title="felkészülésre"] format="Default click" activate="click" close text="DR. BANK BARBARA–BENKŐ LEVENTE–DR. BOGNÁR ZALÁN–DEÁK LÁSZLÓ–DR. DUPKA GYÖRGY–KÖTELES LÁSZLÓ–MÁRKUS BEA–DR. MURÁDIN JÁNOS KRISTÓF–WEISS RUDOLF: „Itt volt a végállomás”. Halálos áldozatokkal járó német- és magyarellenes tevékenységek a Kárpát-medencében 1944–1949. Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre, Pécs, 2015, 19.]. 1945. január 3-án valamennyiüknek kötelezően meg kellett jelenni a kijelölt állomáson.

Mindennek fényében 1944. december 21-én a 4. Ukrán Front katonai tanácsa meghozta a 00520. számú határozatát a felszabadított Csehszlovákia területén tartózkodó 17–45 év közötti munkaképes német férfi és 18–30 év közötti munkaképes német nő mobilizálásáról és internálásáról. A mobilizálás nem vonatkozott azokra a nőkre, akiknek hét éven aluli gyermekük volt és a felügyeletét nem tudták kire bízni, illetve azokra a mozgássérültekre vagy betegekre, akik orvosi igazolással tudták bizonyítani, hogy nem munkaképesek.

A kárpátaljai németység deportálásával foglalkozó kutatók megjegyzik, hogy a 00520. számú parancs azokra a németekre vonatkozott, akiket kihagytak az első, a 0036. számú határozat alapján történő elhurcolási hullámból. Kiemelik azt is, hogy a parancsban hangsúlyozottan szerepet kapó felszólítás, amely 200 kg-nyi meleg ruha, ágybeli, szükségleti cikkek és élelem vitelére vonatkozott, egyfajta követelésként jelent meg a hatóságok részéről azon német családok irányába is, amelyek családtagjait már az előző hullámban, novemberben elvitték, vagy már meg is haltak valamelyik [popup title="lágerben"] format="Default click" activate="click" close text="KORSZUN, O. M. (uporjadnik): Zakarpatszki ugorci i nyimci internuvannya ta deportacijnyj proceszi. 1944–1955 rr. Arhivnyi dokumenti i material. Redakcijna kolegija: I. I. KACSUR (golova redkolegijji), B. O. GVARGYIONOV, Ju. Ju. DUPKO, Z. M. KIZMAN, O. M. KORSZUN (kerivnik red.-vidav. gr.), I. Ju. KORSINSZKIJ, M. D. MISZJUK, M. V. OLASIN, O. M. RYSKO, A. M. FUKSZ, C. V. SALDA. Uzsgorod, Vszekrajnszke derzsavne vidavnicstvo »Karpati«, 2012, 68.].

A 4. Ukrán Front katonai tanácsának rendelkezésére a Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsa 1944. december 22-én körlevelet adott ki a körzeti és helyi népbizottságok számára a német nemzetiségű lakosság [popup title="mozgósításáról"] format="Default click" activate="click" close text="DR. DUPKA GYÖRGY: Vádolnak a kárpátaljai túlélők és a meggyalázott holtak. Szemelvények a szovjet fogságból hazatért túlélők (volt katonafoglyok, civil internáltak, politikai elítéltek, kényszermunkások) vallomásaiból, visszaemlékezéseiből, valamint a hozzátartozók adatközléseiből. Intermix Kiadó, Ungvár–Bp., 2016, 177.]. A körlevél is tartalmazta a korábban már elhurcolt németek otthonmaradt családtagjaira vonatkozó felszólítást a szükségleti cikkek és az élelem összegyűjtésére vonatkozóan, illetve figyelmeztetett, hogy aki nem jelentkezik, azt letartóztatják és haditörvényszék elé állítják. Az újonnan felszólítottaknak december 22–25. között kellett jelentkezniük. A dokumentum ékes példája annak, hogy a deportálások menetrendjét Moszkvában írták, az iratot az NKVD vezetése fogalmazta meg, és a [popup title="Turjanica"] format="Default click" activate="click" close text="Ivan Ivanovics Turjanica (1901–1955) kárpátaljai kommunista politikus, a Csehszlovák Kommunista Párt tagja, majd a Kárpátontúli Ukrajna Kommunista Pártja Központi Bizottságának első titkára, a Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsának elnöke.].

vezette Néptanács feladata volt annak lefordítása, majd továbbítása a körzeti népbizottságokhoz. A Kárpátaljai Állami Levéltárban található, kézzel írott változat bizonyítja, hogy valóban orosz nyelvből fordított ukrán nyelvű forrásról van szó. **(Lásd a 3. számú dokumentumot!)**

A körzeti népbizottságok ezt követően a közigazgatásilag alájuk rendelt népbizottságokhoz továbbították a körlevelet. A nagyszőlősi körzeti bizottság például férfiak és nők esetében egyaránt 17–45 év között jelölte meg a korhatárt, és december 26-ig szabta meg a jelentkezési határidőt. A dokumentumban meghatározták, hogy német nemzetiségűnek számít az személy, akinek az édesapja német, és a jelentkezést kötelezővé tették azon német származású nők számára is, akik nem német nemzetiségű férfit hoztak feleségül. **(Lásd a 4. számú dokumentumot!)**

A málenkij robot keretében elhurcolt személyek az úgynevezett GUPVI-lágerekbe (*Glavnoje Upravlenyje Vojennoplennih i Internyirovannih*, azaz Hadifogoly és Internáltügyi Főparancsnokság) kerültek, amelyek ugyanúgy az NKVD felügyelete és ellenőrzése alá tartoztak, mint a GULAG-lágerek. A különbség a két típusú lágerrendszer között a következőkből állt. A GUPVI-lágerek a hadifogolyok és internáltak számára lettek létrehozva, a foglyok egyszerre, nagy létszámokban lettek odahurcolva, nem volt fontos a személyi kilétük. A szovjet hatóságok csak a létszámot tartották szem előtt vagy azt, hogy ily módon izoláljanak egy adott nemzetiséget, mint például a kárpátaljai magyarságot. Ezzel szemben a GULAG-lágerekbe került személyek esetében nagyon fontos volt a fogoly kiléte, akiben a megszálló szovjet hatalom képviselői potenciális ellenséget tettek fel. Ők ezért az ellenük kreált koncepciók perke lebonyolítása után váltak fogollyá és kerültek a GULAG [popup title="kényszermunkatáborba" format="Default click" activate="click" close text="BOGNÁR ZALÁN: Malenkij robot. Uő (szerk.): Malenkij robot. „Egyetlen bűnünk a származásunk volt...”. Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre, Pécs, 2009, 56.”].

Az elhurcolások és a szovjet lágerbeli fogság kárpátaljai vonatkozásainak tekintetében a rendelkezésre álló levéltári források szintén alátámasztják a fenti állításokat. 1945 júliusában ugyanis az akkori helyi kommunista vezetés, Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsa, körlevelet adott ki a körzeti bizottságok és a közigazgatásuk alá tartozó települések néptanácsi elnökeinek a hadifogoly- és munkatáborokban tartózkodó személyek összeírására vonatkozóan. Ennek előzményeként tudható be az a számtalan kérés, amely 1944 decemberétől a különböző településekről az illetékes körzeti bizottságokhoz az elhurcolt férfiak, a hadifogolytáborban tartózkodó kárpát-ukránok, vagy a baloldali érzelmű, kommunista nézeteket valló internáltak hazaengedése [popup title="ügyében" format="Default click" activate="click" close text="Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (továbbiakban KTÁL), R-14. fond, 1. opisz (leírási egység), 204–210. odinica zberihanyja (őrzési egység)]. A különböző településekről érkező kérények általános jellegzetessége, hogy az elhurcolt, lágerekben lévő férfiak hazaengedésének szükségességét a munkaerőhiánnyal indokolják, aminek okán nem tudják elvégezni a falvakban a munkálatokat, teljesíteni a különböző kötelezettségeket, amiket kiszabtak [popup title="rájuk" format="Default click" activate="click" close text="CSATÁRY GYÖRGY: Az 1944-es elhurcolás a Területi Állami Levéltár anyagainak tükrében. Evgyűriúk '90. Irodalmi, művészeti és társadalompolitikai kiadvány., Kárpáti Kiadó, Ungvár, 1991, 80.”].

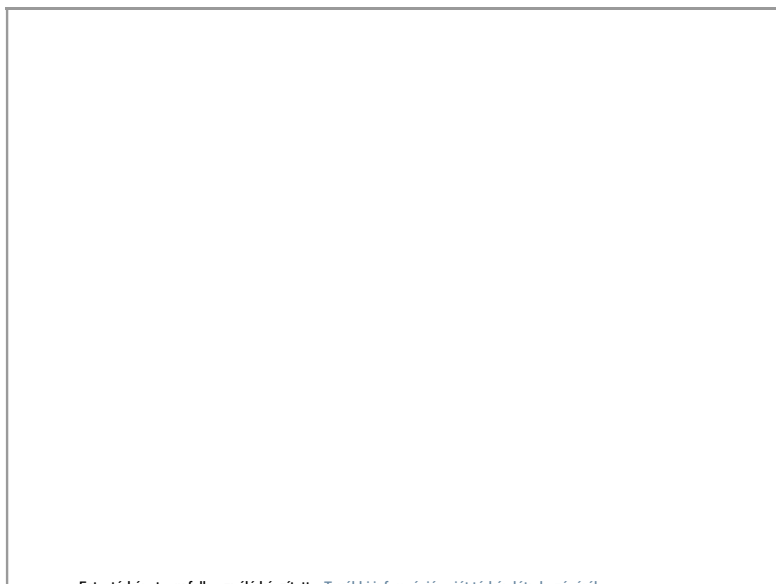
1945 nyarán tehát a kárpátaljai honosságú, szovjet fogságban tartózkodó személyek jegyzéke valamennyi településen elkészült, amely szerint 28 098 kárpátaljai lakos raboskodott hadifogoly-, illetve [popup title="munkatáborban" format="Default click" activate="click" close text="KTÁL R-14. 1. 215–232.”]. A névjegyzékbe mindazon személyek bekerültek, akik az adott időpontban szovjet lágerekben tartózkodtak: a civil deportáltak és a hadifogolyként szovjet fogságba esett egyének egyaránt. A körlevél szerint a listának tartalmaznia kellett a hadifogoly vagy internált nevét, születési évét és helyét, lakhelyét, illetve a lágert, ahol az illető tartózkodott. Az utolsó rubrikába értelemszerűen az a helyszín került, amiről az adatokat szolgáltató hozzátartozóknak tudomásuk volt fogságba esett vagy internált rokonuk tartózkodási helyét illetően. A családtagok sok esetben nem tudták, hová vitték hozzátartozójukat, vagy az éppen melyik táborban raboskodott, így ezekben az esetekben a láger megnevezését jelölő rovat üresen maradt. A legtöbb településen ukrán vagy orosz nyelven állították össze a listát, azonban találkozhatunk néhány olyan községgel is, ahol magyar nyelvű névjegyzék született. **(Lásd az 5. számú dokumentumot!)**

A deportáltak születési évét vizsgálva elmondható, hogy a Kárpát-medence egész területén zajló elhurcolásokhoz hasonlóan a szovjet fegyveres szervek Kárpátalja esetében sem tartották be a parancsban szereplő alsó és felső korhatárt, nagy számban vitték el a 18. életévüket be nem töltött fiatalokat és 50 éven felüli személyeket is. A rendelkezésre álló adatok arra engednek következtetni, hogy a legidősebb elhurcolt 1868-ban született, ami azt jelenti, 1944-ben 76 éves [popup title="volt" format="Default click" activate="click" close text="KTÁL R-14. 1. 216.”].

Az elhurcoltak nagy része soha nem tért vissza szülőföldjére, nem élte túl az embertelen körülményeket és bánásmódot. A hazatértek közül sokan rövid időn belül meghaltak a lágerben szerzett különböző betegségekben, de a fizikai sanyargatásoknak kitett, a megalázás és az emberi méltóság elvesztésének különböző stációit átélő deportáltak lelkében is maradandó traumát és nyomot hagyott a málenkij robot. Az elhurcolt magyar nemzetiségű férfiakat 1946-tól kezdték el fokozatosan hazaengedni. A túlélőket megfélemlítették, így hallgatniuk kellett arról, ami velük történt.

1945. június 29-én Moszkvában a szovjet és a csehszlovák kormány megkötötte a Kárpátalja végleges átadásáról szóló szerződést. 1945. november 22-én Csehszlovákia ideiglenes nemzetgyűlése, november 27-én pedig a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége ratifikálta a dokumentumot. Ezzel teljesült a Szovjetunióhoz a Kárpát-medencébe való bejutására irányuló stratégiai terve, és a hatalmas birodalom Magyarország szomszédjává vált. 1946. január 22-én a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége „Kárpátontúli terület” néven hivatalosan is beolvastotta Kárpátalját a szovjet közigazgatási rendszerbe. **(Lásd a 6. számú dokumentumot!)**

Mindenek következtében a málenkij robot túlélőit Kárpátalján új jogi és közigazgatási környezet, illetve berendezkedés fogadta, ami nemcsak hivatali nyelvváltást hozott számukra, hanem azt is, hogy másodrendűvé váltak saját településükön. Az egyéni tragédiákon túl az elhurcolások ily nagy mértéke közösségi traumát és tragédiát is jelentett és jelent a kárpátaljai magyarság számára, hiszen az egy tömbben történt deportálási hullám következményei a mai napig kihatással vannak a közösség lélekszámának alakulására. A származásuk miatt a köztörvényeseknél is nagyobb büntetést kapott elhurcoltak rehabilitációja máig nem történt meg.

Ezt a tükörképet egy felhasználó készítette. További információit az itt található leírásból találhatja meg.

Dokumentumok

1.

Sztálin parancsa Petrov vezérezredesnek Ungvár felszabadítása kapcsán

Moszkva, 1944. október 27.

Parancs

A 4. Ukrán Front csapatai a rendíthetetlen előrenyomulás eredményeként ma, október 27-én elfoglalták Csehszlovákia területén Kárpátontúli Ukrajna fővárosát – Ungvárt –, jelentős kommunikációs központot és az ellenség fontos támaszpontját.

Az Ungváért vívott küzdelemben kiténtek ZSURAVLJOV altábornagy, AFONYIN vezérőrnagy, MELNYIKOV vezérőrnagy, DREMIN vezérőrnagy, PODSIVAJLOV vezérőrnagy, FROLOV vezérőrnagy, FAGYEJEV vezérőrnagy, PROHOROV vezérőrnagy, CSERNIJ ezredes, ZSERGYIJENKÓ ezredes, PESKOV ezredes, AKUPOV alezredes, ARASZOV őrnagy. A tüzérek közül KARIOFILLI tüzér altábornagy, NAJGYENKOV tüzér vezérőrnagy, VOROBJOV ezredes, NOVIKOV ezredes, BRUK alezredes, JASIN alezredes, NYUHALOV alezredes, NAZAROV alezredes. A harckocsik közül a harckocsis seregek altábornagya SZOLOVJOV, MORUSZ ezredes, OLJHOVENKÓ alezredes. A pilóták közül a légierő altábornagya ZSDANOV, CSUK ezredes, BARULIN őrnagy, SAPELSZKIJ őrnagy, MARGOSIN őrnagy. Az utászok közül KOLESZNYIKOV, a műszaki hadtestek altábornagya, BUHAROV ezredes, NAUMOV alezredes, az összeköttetésért felelős altábornagy MATEJEV, SZTEPJANAN ezredes, KOROTKOV őrnagy.

A győzelem kivívásáért tett erőfeszítések elismeréseként azok a hadtestek és alakulatok, amelyek leginkább kiténtek az UNGVÁR elfoglalásáért vívott harcokban, előterjesztendők az „UNGVÁRI” név viselésére és továbbá harci kiténtetések odaítélésére.

Ma, október 27-én 21 órakor hazánk fővárosa, Moszkva a hazánk nevében kétszázhuszonnégy lövegéből húsz sortűzzel szalutál az UNGVÁRT elfoglaló 4. Ukrán Front hősi katonái tiszteletére.

Kitűnő hadi tetteikért HÁLÁMAT FEJEZEM KI az önök által vezetett, UNGVÁR felszabadításában részt vett katonák részére.

Örök dicsőség a hősöknek, akik Hazánk szabadságáért és függetlenségéért áldozták életüket.

Halál a német megszállókra.

A Legfelsőbb Főparancsnok
A Szovjetunió Marsallja

J. Sztálin

1944. október 27.

Jelzet: Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (továbbiakban KTÁL), R-14. fond, 1. opisz (leírási egység), 1. odinica zberihanyja (őrzési egység) – Orosz nyelvű, eredeti, gépfelt.

2.

Györke István jelentése a beregújfalui református egyházközségből a 4300/1944. számú püspöki felhívásra

Beregújfalu, 1945. július 1.

A beregújfalui református lelkesi hivataltól

JELENTÉS

a beregújfalui református egyházközségből a 4300/1944. sz. püspöki felhívásra

Fent hivatkozott püspöki körlevélre tisztelettel terjesztem be szolgálati helyemről – Istennek hála – aránylag szűkszavú jelentésemet.

1. Beregújfalu nem esett nagyobb hadiesemények útjába, csupán azért volt félelmetes a légitámadások megújulása szept.[ember] – okt.[óber] hónapokban, mert az egyik erdőkben rejtett lőszerraktár volt, s ezt a raktárt napokon keresztül keresték a gépek és keresték a partizánok. Bombázást a község maga nem szenvedett, csupán a határban hullottak két ízben bombák, de sem emberi életben, sem épületekben kárt nem okoztak. Okt.[óber] 18-án hívta fel a közigazgatási hatóság a lakosságot menekülésre, de mindenki a helyén maradt. Okt.[óber] 24-én vonult be hozzánk a visszavonuló magyar hadsereg egy része, itt töltötte a 25-ét, s 26-án hajnalban megkezdte a továbbvonulást. E két napon kisebb méretű ágyúharc és aknaharc tüzében állott a község, de olyan irányból érte az ágyúzás, hogy csak átzúgott felettünk, kárt azonban nem csinált. A helyzet gyors változását még a halotti anyakönyvünk is őrizni fogja, mert 26-án d.e. 9 órakor temettem el Darcsi Andrásné, s miközben ágyúzó hangja mellett kísértük a temetőbe, a visszavonuló magyar katonaság utóvédje állott az utcán sorfalat, d.u. 4 órakor pedig a Csete Bálint kis leányának temetésekor már a vörös hadsereg katonái bámészkodtak, nézelődtek a temetkezési menet körül. Közben déli 12 és 1 óra között vonult ugyanis be minden harc nélkül a vörös hadsereg községünkbe. A következő éjjel egy helybeli baptista vall.[ású] férfit leánya védelmében, s egy Gyulára /Békés vm./ való ág. [ágostai] ev.[angélikus] vall.[ású] férfit egy fiatalasszony védelmében lelőttek, s azok meg is haltak. Tulajdonképp ennyi áldozatot kívánt az átalakulásnak vészterhes napja és éjszakája községünkötől. A többi áldozat az már nem a változás percében esett, hanem annak következtében ért bennünket. Ugyanis alig múlt el két hét, falragaszok jelentek meg, és dobszó útján is felhívták a lakosságot, hogy minden 18–50 év közötti férfi jelentkezni köteles, majd nov.[ember] 18–20. között tartozik munkára jelentkezni s Beregszászba bevonulni. Éppen nov.[ember] 19-én volt úrvacsoraosztás, s a férfiak előtte való napon megkérték a nagyberegi városparancsnokot, engedje meg, hogy részt vehessenek abban, s csak azután menjenek el. Az engedélyt meg is kapták, s ez alkalomból korán reggel egészen külön csoportban, több mint 100 férfi könnyek között vette az úrvacsorát – igen nagy szomorúságunkra –, sokan az utolsó úrvacsorát. Majdnem 200 ref.[ormátus] férfit vittek el a szolvai kaszárnnyában alakított fogolytáborba. Közülük egy már Nagyberegen összeesett, és halva hozták haza. Ezt a testvérünket a nagyberegi állomásparancsnok szigorú utasítására minden tisztesség és harangszó nélkül temettük el a néma Miatyánk elmondásával. Az elhurcoltak közül többen betegben jöttek haza, hármat pedig ott földeltek el. Az egész háború nem kívánt községünkötől annyi életáldozatot, mint a szolvai fogolytábor. Ez év tavaszára, március végére onnan ismeretlen helyre vitték el férfainkat, s azóta sorsukról nem tudunk semmit sem.
2. Az egyházközségnek sem épületei, sem klenódiuai, sem irattára, s semmi anyagi értéke kárt nem szenvedett a hadiesemények folytán. Mindössze az egyház iskolájából tűntek el kisebb értékű felszerelési tárgyak /szék, mosdótál, térkép, falitáblák, stb./, később pedig az 1945. év elején minden külön értesítés nélkül elvették az egyház iskoláját, s abba azóta ukrán nyelvű tanítás folyik, de nem vették el az egyház iskolaépítésből fennmaradt adósságát. Isten azonban megadta a lehetőséget, hogy az egyház ezt az adósságot teljesen kifizethesse.
3. Az egyházközség tisztviselői közül a lelkipásztor és családja aránylag nagyobb nyomorúság nélkül élte át a változást, nagyobb mérvű anyagi veszteségét pedig az Isten igéjének tiszta útmutatása szerint – /Zsid. 10. r. 34. v./ – Istenben bízó szívvel tudta a család elhordozni. Annál nehezebb sorsa lett az egyház egészen ifjú kántortanítójának, Kovács Istvánnak, aki a múlt évben került ki a debreceni tanítóképzőből, s állását szept.[ember] 23-án foglalta el. Nov.[ember] 18-án ő is elment a többi fogollyal, s azóta semmi hírt nem hallottunk felőle, ma sem tudjuk, él-e még valahol?...
4. A bevonuló vörös hadsereg háta mögött jött bujkálva egy állítólagos református tábori lelkesi, aki egyik atyánkfiaának a pincéjében bújt meg éjszakára, s másnap, 27-én hajnalban tovább osonva azt a szóbeli üzenetet hagyta a lelkipásztornak, ne merjen harangoztatni. Azért üzeni ezt, mondotta, mert ő már több napja jön mindenütt az első csapat háta mögött, és szemtanúja volt annak, amikor a harangszóra templomba bevonuló lakosságon rajtaütöttek, a lelkeszt a szélszéken lelőtték, az asszonyokat a templomban becstelenítették meg, a férfiakról a ruházatot húzták le, stb. A lelkipásztor nem adott hitelt ennek a rémhírnek, de mert az akkori lelkiállapotban ez a vész hír gyors szárnyakat kapott, többen kérték a lelkipásztort, mellőzze a harangozást egy ideig, míg valamerre a viszonyok alakulnak. Lelkipásztor kénytelen volt engedni az érveknek, főként annak, hogy e hír hatása alatt úgysem jönne senki a templomba. Vasárnap, okt.[óber] 29-én nem volt templomi istentisztelet, hanem ahelyett a község különböző pontjain, 6 helyen tartottunk rövid házi istentiszteletet. November 1-én az utcán voltam kint, amikor egy autó megállt előttem, s a rám szegezett géppisztolyt kézben tartó katonaruhás ember, állítólag a szomszédos Nyírjesújfalu községi kovácsa, kiszólt belőle: Maga a pap? Igenlő válaszomra az mondta még: nem kell bujkálni, szabad a harangozás, szabad a templom. Megköszöntem a felvilágosítást, másnap megkonult a templomba hívó harangszó, s azóta sem hallgatott el, járhatunk templomba fennakadás nélkül.

Egészen másként áll a helyzet a felekezeti református iskola működtetése tekintetében. A tanítás nem indulhatott meg, mert rövidesen híre járt, hogy a magyar nyelvű tanítást beszüntették az egész ú.n. Podkarpátszka Rusz, mai nevén Zakarpátszka Ukrajna területén. Mint már fentebb említettem, később az iskolaépületet felszerelésével együtt megkérdezésünk nélkül egy ukrán tanító lefoglalta, s azóta abban ukrán tanítás folyik. Itt említem meg azt is, hogy a legnehezebb háborús időkben, a múlt év szeptember 10-én avattuk fel újból a 75 000 pengős újjáépített iskolánkat.

5. A gyülekezet hitéletének elmélyülése, az áldozatkészség, az önkéntes adakozás szinte ugrásszerű megnövekedése lett az áldott következménye azoknak a próbáltatásoknak, amiken Isten átvezetett. Nagyobb külső veszteségek nélkül juttatott el Isten belső meggazdagodásra és erőre. Míg az 1914–18 közötti világháború végén, s az azt követő inflációs időben sem emelkedett a gyül.[ekezeti] áldozatkészsége egy évben sem az 1000 kor[ona] felé, s nem volt annyi az évi perselypénz, hogy az évi úrv.[acsora] bort abból be lehetett volna szerezni, most az önkéntesen és el sem használható bő mértékben adományozott boron kívül a m.[últ] évben az adakozás és persely 10 000 pengőt ért el, a most folyó év I. felében pedig ezt az összeget már meghaladta. Erőtéljes vágy él sok szívben a személyes és élő hit után, keresik az igét s annak vigasztalását, s a lp.-hoz [azaz lelkipásztorhoz] mind többen fordulnak hitbeli kérdésekkel. Isten így tett biztonságot újból a mi szemek előtt az Ő ígéreteinek igaz és ámen voltáról. Áldással tette számunkra a nyomorúságot is. Legyen áldott szent neve mindörökké.

Beregújfalú, 1945. július hó 1.

Györke István /s.k./
református lelkipásztor

Jelzet: Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára, I.1.c 462. – Magyar nyelvű, eredeti, gépelt.

3.

A Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsának rendelete a német lakosság részleges mobilizációjáról

Ungvár, 1944. december 22.

Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsa

szám: 76/1944

Ungvár, 1944. december 22.

Tárgy: A német lakosság részleges mobilizációja

Minden körzeti és városi népbizottság részére

A 4. Ukrán Front katonai tanácsa elrendelte a német lakosság részleges mobilizációját.

Állampolgárságtól, vallási hovatartozástól vagy szociális helyzetétől függetlenül mobilizálандóak az alábbi kategóriákba tartozó német nemzetiségű személyek:

1. 17–45 év közötti férfiak
2. 18–30 év közötti nők

Akik a fentebb ismertetett mobilizációs feltételek alá esnek, kötelesek megjelenni regisztráció céljából 1944. december 22–25. között a körzeti vagy városi népbizottságok által kijelölt helyszíneken.

A mobilizációs feltételek alá eső személyeknek magukkal kell hozniuk 2–3 pár lábbelit, meleg felső ruházatot, legalább három váltás alsóneműt, három váltás ágyneműt és ágynelít (takaró, párna, matrac), bögrét, tálat, kondért, edényeket, tányért, kést, villát, kanalat, fogyasztási cikket összesen 200 kg-ig, 15 napra elegendő élelmiszert.

Azon németek családtagjai, akik még ezen mobilizációs parancs meghirdetése előtt kerültek katonai munkaszolgálatra és a jelen mobilizációs parancs követelményének megfelelnek, kötelesek a rokonaik számára a szükséges eszközöket és élelmiszercsomagot behozni.

Azok a személyek, akik nem jelennek meg a regisztráción vagy a gyűjtőpontokon, le lesznek tartóztatva és hadbíróóság elé kerülnek, ahol haditörvények szerint, háborús viszonyoknak megfelelően lesznek elítélve.

A körzeti és városi népbizottságok közreműködnek, hogy segítsék a 4. Ukrán Front katonai tanácsát a mobilizáció sikeres végrehajtásának lebonyolításában.

Azon németek ingó és ingatlan vagyonát, akik távozásával nem marad otthon családtag, a városi és körzeti bizottságok kötelesek állami igazgatás alá venni, így mentve meg a pusztulástól. A lefoglalt vagyontárgyak további sorsáról a későbbiekben lesz rendelkezve.

Ungvár, 1944. december 22.

Kárpátontúli Ukrajna Néptanácsának elnöke

Turjanica /s.k./

1. városi népbizottság: Ungvár
2. -||- -||- -||- -||- -||- -||-: Munkács
3. körzeti népbizottság: Ungvár
4. : Ungvár
5. : Nagyberezna
6. : Perecsen
7. : Munkács
8. : Beregszász
9. : Ilosva
10. : Nagyszőlős
11. : Huszt
12. : Técső
13. : Rahó
14. : Volóc
15. : Szobránc
16. városi népbizottság: Beregszász
17. -||- -||- -||- -||- -||- -||-: Nagyszőlős
18. -||- -||- -||- -||- -||- -||-: Huszt

4.

A nagyszőlősi körzeti bizottság rendelete a német nemzetiségű lakosság regisztrációjáról

Nagyszőlős, [d. n.]

A Nagyszőlősi Körzeti Népbizottság

Szám: 422/1944.

Tárgy: A német nemzetiségű lakosság regisztrációja

Minden helyi népbizottságnak

Elrendeljük, hogy hívjanak be a nagyszőlősi katonai parancsnokhoz regisztrálás céljából minden, a településükön élő német nemzetiségű, 17 és 45 év közötti női- és férfilakost 1944. december 26-ig.

Németnek számít minden olyan lakos, akinek az apja német nemzetiségű. E parancs értelmében jelentkezni kötelesek azok a német nemzetiségű nők is, akiknek a férjük nem német nemzetiségű.

Elrendelem, hogy az alább található minta szerint azonnal készítse el a településén élő 17–45 év közötti német lakosság listáját, nemi hovatartozástól függetlenül. A jegyzéket 1944. december 26-ig kötelesek leadni vagy jelenteni, ha nem él adott településen német nemzetiségű lakos.

A parancs nem teljesítése hadbíróságot von maga után. A parancsot nem teljesítő személyen kívül bírósági eljárás alá kerül a helyi népbizottság elnöke és titkára is.

I. Fedorcanics

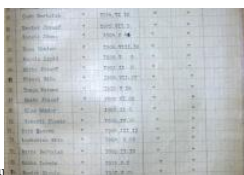
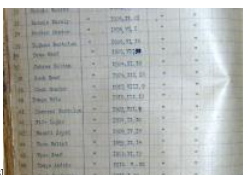
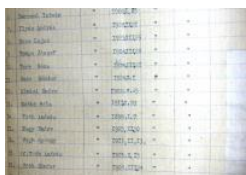
titkár

M. Gandera

elnök

A ..... település néptanácsától					
A német nemzetiségű lakosság listája					
17-től 45 éves korig					
Sorszám	Név	Szül. év	férfi/nő	családi státusz/apa, anya, stb.	Megjegyzés

5. A Kígyós községből elhurcoltak névsora

[Tovább a galéria oldalára](#) [6]

6.
Az Ukrán SzSzk Legfelsőbb Tanácsának Elnökségének rendelete a Kárpátontúli terület Ukrán SzSzk kötelékén belüli megalakításáról

Kijev, 1946. január 22.

Az USzSzk Legfelsőbb Tanácsának

Elnöksége

Rendelet

Az Ukrán SzSzk Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége

A Kárpátontúli terület Ukrán SzSzk kötelékén belüli megalakításáról

A Kárpátontúli területet Ungvár központtal az Ukrán SzSzk kötelékében létrehozandó.

A Kárpátontúli terület részét kell képezze Ungvár és Munkács városa és a következő körzetek – a beregszászi Beregszász város központtal, a nagybereznai Nagyberezna falu központtal, volóci Volóc falu központtal, ökörmezői Ökörmező falu központtal, ilosvai Ilosva falu központtal, munkácsi Munkács város központtal, perecsenyi Perecseny falu központtal, rahói Rahó falu központtal, szolyvai Szolyva falu központtal, szőlősi Szőlős város központtal, técsői Técső falu központtal, ungvári Ungvár város központtal és huszti Huszt város központtal.

Kérjük az USzSzk Legfelsőbb Tanácsát, erősítse meg az alábbi rendeletet.

Az USzSzk Legfelsőbb Tanácsa

Elnökségének elnöke

M. Grecsuha

Az USzSzk Legfelsőbb Tanácsa

Elnökségének titkára

O. Mezszerin

1946. január 22.

Jelzet: KTÁL R–195. 23. 1. – Orosz nyelvű, eredeti, gépelt.

Címkék:

[malenkij_robot](#) ^[7]

[elhurcolás](#) ^[8]

[Gulag](#) ^[9]

[Vörös Hadsereg](#) ^[10]

[Kárpátalja](#) ^[11]

[Szovjetunió](#) ^[12]

[Szolyva](#) ^[13]

[Beregújfalú](#) ^[14]

Kiadás: 17. évfolyam (2017) 1. szám

Forrás webcím: <https://www.archivnet.hu/az-egesz-haboru-nem-kivant-kozsegunkbol-annyi-eletaldozatot-mint-a-szolyvai-fogolytabor-a-malenkij>

Hivatkozások

[1] <https://www.archivnet.hu/az-egesz-haboru-nem-kivant-kozsegunkbol-annyi-eletaldozatot-mint-a-szolyvai-fogolytabor-a-malenkij>

[2] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/archivnet/a_szolyvai_emlekpark.jpg

[3] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/a-kigyos-kozsegbol-elhurcoltak-nevsora/kigyosmalenkijrobotnevsor1.jpg>

[4] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/a-kigyos-kozsegbol-elhurcoltak-nevsora/kigyosmalenkijrobotnevsor2.jpg>

[5] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/a-kigyos-kozsegbol-elhurcoltak-nevsora/kigyosmalenkijrobotnevsor3.jpg>

[6] <https://www.archivnet.hu/5-a-kigyos-kozsegbol-elhurcoltak-nevsora>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/malenkij-robot>

[8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/elhurcolas>

[9] <https://www.archivnet.hu/cimkek/gulag>

[10] <https://www.archivnet.hu/cimkek/voros-hadsereg>

[11] <https://www.archivnet.hu/cimkek/karpatalja>

[12] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szovjetunio>

[13] <https://www.archivnet.hu/cimkek/szolyva>

[14] <https://www.archivnet.hu/cimkek/beregujfalu>